

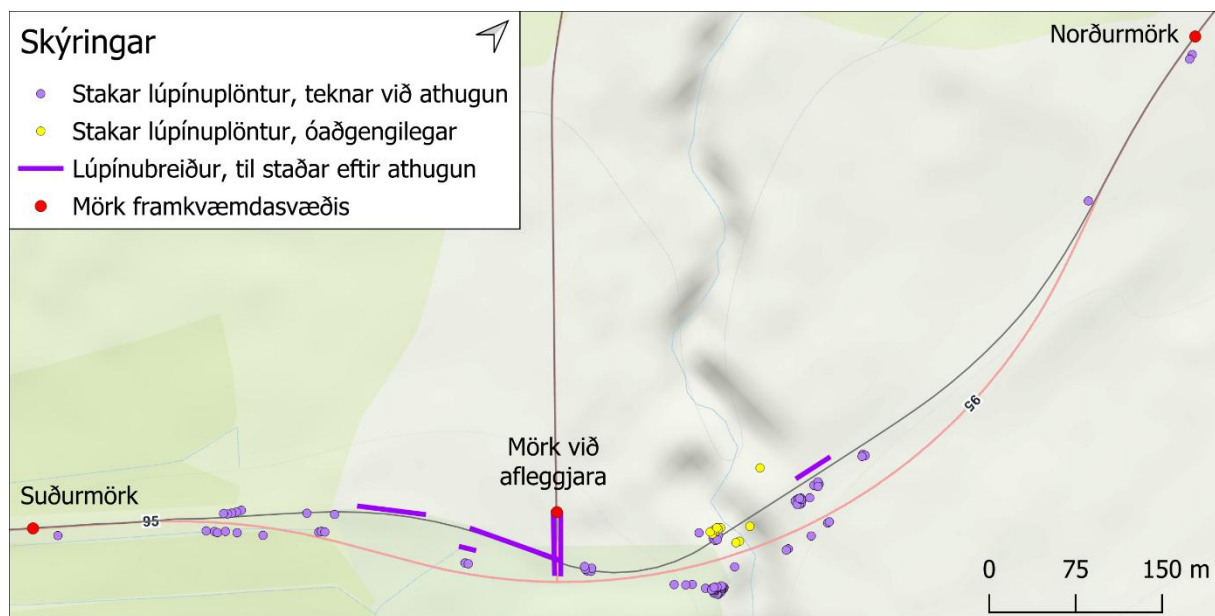
Neskaupstaður 20. júní 2025

Vöktun útbreiðslu lúpínu vegna framkvæmda við nýbyggingu Skriðdals- og Breiðdalsvegar ásamt brú yfir Gilsá á Völlum

Áfangaskýrsla 4

Samantekt

- Við vettvangsathugun sáust ungar plöntur hér og þar um framkvæmdasvæðið, auk nokkurra eldri lúpínuplantna sem hafa náð að komast upp úr nýja efninu sem lagt hafði verið ofan á þær. Allar aðgengilegar stakar plöntur (>100) voru slitnar upp á vettvangi, en stærri breiður voru látnar vera því þær þarf að slá. Til þess að koma í veg fyrir frekari útbreiðslu lúpínu á fyrrum framkvæmdasvæði er mælt með því að Vegagerðin slái breiðurnar, sem merktar eru með fjólubláum línum á korti í þessari skýrslu (1. mynd og hér neðar), fyrir miðjan júlí.
- Lúpína dreifir sér hratt um gilið við suðvesturhorn gömlu brúarinnar. Erfitt er að komast að vaxtarsvæðinu í giliinu og ólíklegt er að þar náist að uppræta hana með góðu móti. Þó ætti að vera gerlegt að halda aftur af frekari dreifingu hennar um svæðið fyrir ofan gilið.

Inngangur

Vegagerðin vill leitast við að lágmarka mögulega útbreiðslu alaskalúpínu á framkvæmdasvæði við Skriðdals- og Breiðdalsveg, við Gilsá (kaflí 95-02), en lúpína er útbreidd á efnistökusvæðum framkvæmdarinnar. Haustið 2021, að beiðni Sveins Sveinssonar hjá Vegagerðinni, gerði Náttúrustofa Austurlands grunnúttekt á útbreiðslu lúpínu og annarra framandi, mögulega ágengra tegunda á svæðinu (Náttúrustofa Austurlands, 2021). Vorið 2022 fékk Náttúrustofa Austurlands styrk til vöktunar á útbreiðslu lúpínu vegna framkvæmda við nýbyggingu Skriðdals- og Breiðdalsvegar ásamt brú yfir Gilsá á Völlum á Austurlandi. Markmið þeirrar vöktunar er að fylgjast með mögulegri dreifingu lúpínu með aðfluttu efni á framkvæmdasvæðinu og við það er stuðst við niðurstöður grunnúttektarinnar. Ef til aukinnar útbreiðslu lúpínu kemur mun Vegagerðin leitast við að stöðva hana jafnóðum. Vöktunin er styrkt til fimm ára af Rannsóknasjóði Vegagerðarinnar.

Samkvæmt verkáætlun styrkumsóknarinnar var gert ráð fyrir að árleg úttekt færi fram í júní í fimm ár og átti fyrsta úttekt að fara fram sumarið 2022. Vegna tafa á framkvæmdum við sjálfa vegagerðina var ekki tímabært að framkvæma úttekt í júní 2022. Í samráði við Svein Sveinsson hjá Vegagerðinni á Austurlandi var ákveðið að í stað formlegrar úttektar fyrsta sumarið myndi Náttúrustofan hitta starfsmann Vegagerðarinnar á svæðinu, fara yfir bakgrunn verkefnisins og grunnstöðuna og veita ráðgjöf við skipulagningu aðgerða til að sporna við útbreiðslu lúpínu á svæðinu og var það gert 19. júlí 2022. Aftur var svo farið í úttekt til að meta árangur slátturs þann 5. ágúst 2022. Ráðgert er að meta stöðu verkefnisins fyrir síðustu áætluðu úttekt, sumarið 2026, í samstarfi við Vegagerðina. Þá ætti að vera orðið ljóst hvort ástæða er til að bæta við fimmta ári vöktunar eins og til stóð upphaflega og ljúka henni ári síðar en gert var ráð fyrir í styrkumsókn, eða hvort ljúka eigi verkefninu á áætlun, með einni færri formlegri úttekt en gert var ráð fyrir. Við þá ákvörðun verður tekið tillit til útbreiðslu lúpínu á rannsóknartímanum og ef vel hefur tekist til við að halda henni í skefjum gæti fimmta úttektin reynst óþörf.

Önnur áfangaskýrsla verkefnisins fjallar um fyrstu formlegu úttekt á útbreiðslu lúpínu á framkvæmdasvæðinu. Þegar vettvangsvinna þeirrar úttektar fór fram var framkvæmdum ekki lokið, en þær voru þó langt komnar (Náttúrustofa Austurlands, 2023b). Í þriðju áfangaskýrslu var gerð grein fyrir niðurstöðum annarrar formlegu úttektar, þá bar svæðið þess merki að framkvæmdir væru tiltölulega nýyfirstaðnar, lítið var um lúpínuplöntur og aðgerðir því metnar óþarfar að svo stöddu (Náttúrustofa Austurlands, 2024). Í þessari fjórðu áfangaskýrslu er fjallað um niðurstöður þriðju úttektar sem fór fram þann 29. maí 2025. Einnig eru settar fram tillögur um aðgerðir sumarsins 2025 til þess að koma í veg fyrir útbreiðslu lúpínu.

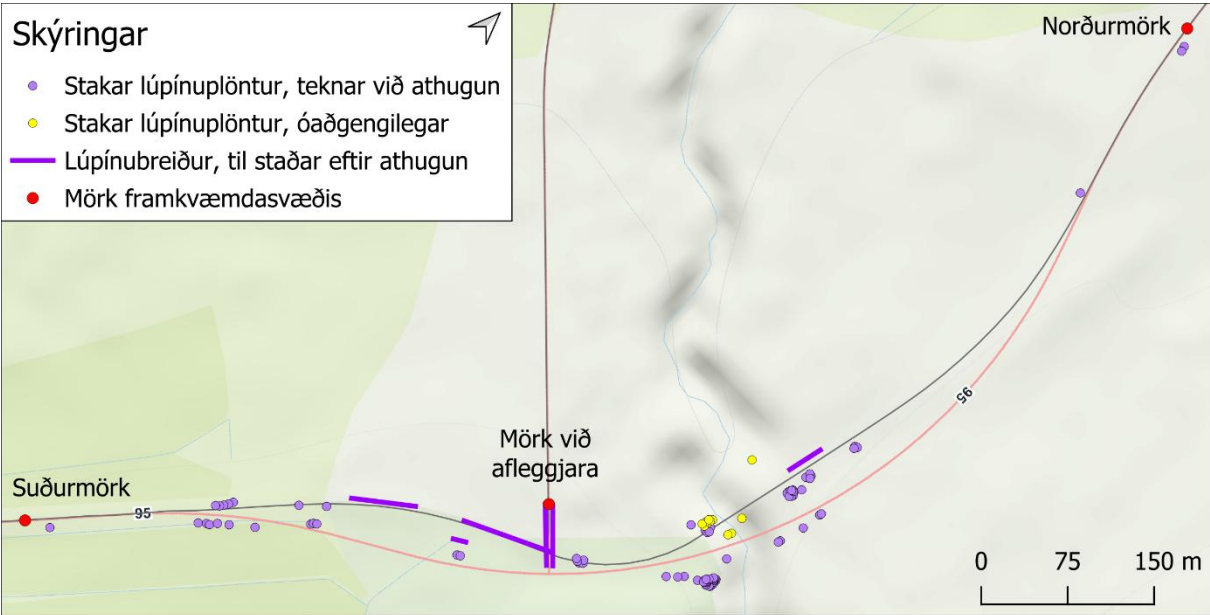
Aðferðir

Gengið var um nýja veginn og þann gamla og litast um eftir lúpínuplöntum í vegfláum og næsta nágreinni. Staðsetningar plantna voru hnitaðar og lýsingar á þeim skráðar. Í þeim tilvikum þar sem gengið var fram á aðgengilegar plöntur á stangli voru þær slitnar upp en lúpínubreiður bíða sláttar. Að vettvangsvinnu kom Guðrún Óskarsdóttir.

Niðurstöður og umræður

Eftir að framkvæmdum lauk hefur nýja efnið þakið flest svæði þar sem áður uxu lúpínuplöntur (sjá kort í annarri áfangaskýrslu; Náttúrustofa Austurlands, 2023b). Sumarið 2024 sáust því fáar plöntur en þó voru nokkrir brúskar sjáanlegir hér og þar, bæði á svæðum þar sem efni hafði ekki verið dreift og eins höfðu eldri plöntur vaxið upp úr efnislaginu á allavega einum stað, við afleggjarann til Grímsárvirkjunar (Náttúrustofa Austurlands, 2024). Við vettvangsathugun nú sáust ungar plöntur hér og þar um svæðið (1. mynd), víðar en í fyrra, en við því var að búast þar sem lúpínufræ voru til staðar í jarðveginum undir efninu sem notað var við framkvæmdirnar og mögulega einnig að einhverju leyti í efninu. Vísað er til þess að í júlí 2022 var lúpína byrjuð að spretta upp úr því efni sem flutt var á svæðið þá um vorið og var gerð grein fyrir því í fyrstu áfangaskýrslu (Náttúrustofa Austurlands, 2023a).

Þar sem gengið var fram á stakar og aðgengilegar plöntur við vettvangsathugun voru þær slitnar upp, alls yfir 100 talsins (fjólubláir punktar á 1. mynd). Tímans vegna voru stærri breiður þó látnar vera og þar hentar sláttur betur (fjólubláar línur) og óaðgengilegar plöntur í gílinu voru einnig látnar vera (gulir punktar). Til þess að halda útbreiðslu lúpínu í skefjum á framkvæmdasvæðinu er því mælt með því að plöntur á svæðum sem merkt eru á 1. mynd með fjólubláum línum verði slegnar í sumar, áður en þær fara að þroska fræ eða fyrir miðjan júlí.

1. mynd. Útbreiðsla lúpínu á framkvæmdasvæðinu skv. vettvangsathugun 29. maí 2025. Bakgrunnskort: Landmælingar Íslands (2017).

Fjöldi stakra lúpínuplantna á 1. mynd sýnir að jafnvel þó leitast sé við að haga framkvæmdum þannig að þær leiði ekki til frekari útbreiðslu lúpínu er illmögulegt að koma í veg fyrir það ef fræ eru til staðar í efni. Ef ekkert væri að gert myndu þessar stöku plöntur að öllum líkindum mynda breiður og dreifa sér frekar um svæðið á næstu árum. Í þeim tilvikum sem talið er óæskilegt að vegagerð og aðrar mannvirkjaframkvæmdir stuðli að útbreiðslu framandi ágengra tegunda, með mögulegum neikvæðum áhrifum á líffræðilega fjölbreytni, er regluleg eftirfylgni í nokkur ár eftir að framkvæmdum lýkur því nauðsynleg. Þá er einnig hægt að grípa inn í með tiltölulega fljótlegum og ódýrum aðferðum, líkt og í þessu verkefni, áður en dreifingin verður illviðráðanleg.

Að lokum má nefna að þegar komið er lengra niður afleggjarann að Grímsárvirkjun eykst þéttleiki lúpínu hratt og við stöðvarhúsið er talsvert um lúpínu í gílinu. Með Grímsá geta lúpínufræ innan úr

Skriðdal borist á ný svæði við ána og nú þegar eru þekkt dæmi um hraða útbreiðslu lúpínu með þessum hætti á áreyrum við Eyjólfstaði (Guðrún Óskarsdóttir, 2021). Útbreiðsla hennar upp brekkur er þó almennt hæg og því ætti að vera vel mögulegt að halda lúpínu í skefjum á rannsóknarsvæði þessa verkefnis þrátt fyrir útbreiðslu hennar fyrir neðan það. Hvað lúpínurnar í gílinu við suðvesturhorn gömlu brúarinnar varðar, þá er ekki að sjá að þær verði upprættar en þó ætti að vera gerlegt að stöðva frekari dreifingu hennar um svæðið fyrir ofan gilið.

Höfundar skýrslunnar bera ábyrgð á innihaldi hennar. Niðurstöður hennar ber ekki að túlka sem yfirlýsta stefnu Vegagerðarinnar eða álit þeirra stofnana eða fyrirtækja sem höfundar starfa hjá.

Heimildir

Guðrún Óskarsdóttir. 2021. *Gróðurframvinda í lúpínubreiðum á Austurlandi*. Náttúrustofa Austurlands. NA-210211.

Landmælingar Íslands. 2017. *Vefkort LMÍ*. Sótt í maí 2025 á <https://gatt.natt.is/geonetwork/srv/eng/catalog.search#/metadata/35b42e6c-cff0-4c84-acdb-def228a5cbbc>

Náttúrustofa Austurlands. 2021. *Athugun á útbreiðslu lúpínu og annarra framandi, ágengra tegunda við Gilsá/Grímsárvirkjun á Skriðdals- og Breiðdalsvegi haustið 2021*. Minnisblað sent til Sveins Sveinssonar hjá Vegagerðinni, 2. nóvember 2021.

Náttúrustofa Austurlands. 2023a. *Vöktun útbreiðslu lúpínu vegna framkvæmda við nýbyggingu Skriðdals- og Breiðdalsvegjar ásamt brú yfir Gilsá á Völlum*. Áfangaskýrsla 1.

Náttúrustofa Austurlands. 2023b. *Vöktun útbreiðslu lúpínu vegna framkvæmda við nýbyggingu Skriðdals- og Breiðdalsvegjar ásamt brú yfir Gilsá á Völlum*. Áfangaskýrsla 2.

Náttúrustofa Austurlands. 2024. *Vöktun útbreiðslu lúpínu vegna framkvæmda við nýbyggingu Skriðdals- og Breiðdalsvegjar ásamt brú yfir Gilsá á Völlum*. Áfangaskýrsla 3.